

GROTE KANONNEN EN KLEINE KARELS: CITY-MARKETING, GEMEENTERAADSVER- KIEZINGEN EN GESCHIEDENIS

door René Vermeir*
Universiteit Gent

1. Oudenaarde en Eeklo versus Gent

Het voorbije jaar 2000 heeft in Oost-Vlaanderen enkele fraaie staaltjes opgeleverd van een *revival* van het (klein)stedelijk particularisme. Het getouwtrek rond de Dulle Griet bijvoorbeeld. Na lectuur van het artikel *Nieuw historisch onderzoek van de Dulle Griet bombarde in Gent* van de hand van Marc Beyaert, verschenen in aflevering LIII van de *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, meende het Oudenaardse gemeenteraadslid Giovanni Van Cauwenberghe (VLD) dat de Dulle Griet thuishoorde op de Grote Markt van Oudenaarde, en niet op het Gentse Groot Kanonplein¹. De steenbombarde, geproduceerd in opdracht van een met dadendrang behepte hertog Filips de Goede, was rond 1436 in Gent verzeild geraakt. In 1452 werd het gevaarte door de opgewonden Gentenaars naar Oudenaarde verslept om er de brave inwoners van dit rustig Scheldestadje mores mee te leren. Maar vooraleer met de Dulle Griet één schot kon worden gelost, werden de belegeraars door Bourgondische troepen van voor Oudenaarde verjaagd. Het Groot Kanon werd door de Gentse milities inderhaast achtergelaten, en naderhand vond de vuurmond een onderkomen in de Oudenaardse Lakenhalle. Tot de Gentse calvinistische bewindvoerders in 1578 hun Oudenaardse collega's verplichtten de bombarde weer af te staan en het gevaarte opnieuw naar Gent werd overgebracht. Veeleer om symbolische redenen dan andere, want het militaire belang van het wapen was zo goed als nihil. Meer dan alleen maar een imposant stuk artillerie, was de Dulle Griet immers de - vreeswekkende - belichaming van de middeleeuwse grootsheid en de politieke autonomie van de Arteveldestad, die zich nu opnieuw opwierp als politiek centrum van het graafschap Vlaanderen. Sporen van dit transport uit 1578 zijn terug te vinden in zowel de Oudenaardse als de Gentse stadsrekeningen. Maar over een verkoop of een officiële schenking van de bombarde aan Gent treft men in de archieven niets aan. En dus, besloot Van Cauwenberghe, is de Dulle Griet nog steeds eigendom van Oudenaarde, want oorlogsbuit na de smadelijke aftocht van de Gentenaars in 1452. Het onder-

* Met dank aan D. Lievois en B. Buylen.

¹ M. Beyaert, 'Nieuw historisch onderzoek van de Dulle Griet bombarde in Gent', in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, LIII (1999), pp. 3-59.

RENÉ VERMEIR

nemende gemeenteraadslid had voor het Groot Kanon zelfs al een plaatsje voorzien op de net heraangelegde Grote Markt van Oudenaarde. Maar dat was uiteraard buiten de voormannen van de Stroppendragersgilde en van Dekenij Vrijdagmarkt gerekend. Die schoten in aktie en verzamelden op enkele weken tijd 878 handtekeningen van Gentenaars die zegden nooit te zullen aanvaarden dat het Groot Kanon aan Oudenaarde zou worden afgestaan. De petitie werd eind september aan burgemeester Frank Beke overhandigd. Die stelde hen gerust: de stad zou de Dulle Griet, 12.250 kg. Gents patrimonium, onder geen beding laten vertrekken. Gentse politici beklommen de barricades. Schepen Marina Hoornaert (SP) zegde een Dulle Griet te zijn, kandidaat-gemeenteraadslid Catharina Seghers (VLD) evenzeer, en SP-schepen Daniël Termont zag ook al een gelijkenis tussen zichzelf en het Groot Kanon. *Wir sind alle grosse Kanonen*, was het ordewoord onder de Gentse politieke elite. Tegen een dermate sterke en eensgezinde Gentse verdediging kon het kleine Oudenaarde uiteraard niet op. De boude eis werd ingetrokken, wat evenwel niet verhinderde dat Giovanni Van Cauwenberghe op 8 oktober 2000 met 669 stemmen als laatste Oudenaardse VLD'er herkozen werd. De genaamde Erna Verheuen-Van Schoorisse, die exact 29 stemmen minder had dan haar in de geschreven pers herhaaldelijk opgevoerde partijgenoot Van Cauwenberghe, viel net uit de boot en is daarmee wellicht het enige (politieke) slachtoffer dat het Groot Kanon ooit heeft gemaakt².

Maar de rel rond de Dulle Griet verzinkt natuurlijk in het niets tegenover de langlopende, epische strijd tussen Gent en Eeklo over de exacte geboorteplaats van de persoon die als keizer Karel de geschiedenis zou ingaan. Want dit *contentieux* is niet zomaar ontstaan in het kader van de activiteiten rond de vijfhonderdste verjaardag van 's mans geboorte, de Eeklose aanspraken dateren reeds van in de 18e eeuw, zoals Paul Van de Woestijne dat onlangs heeft meegedeeld³. Het verhaal is in de 19e en 20ste eeuw enkele keren opgerakeld, zonder veel erg, tot de Eeklose lokale vorser Romano Tondat in 1999 besloot voor eens en voor altijd aan te tonen dat de Gentse stelling niet klopt. En meer nog, dat de vermeende Gentse geboorte van Karel V het product zou zijn van een bewuste vervalsing van overheidswege. In het Algemeen Rijksarchief te Brussel (bestand *Rekenkamers*, nr. 34.430) vond Romano Tondat naar eigen zeggen onomstotelijke bewijzen dat Karel V in Eeklo was geboren. En dat het

² Zie de krijgshaftige dagbladartikels 'Dulle Griet is van ons' (*Het Volk*, 23 juni 2000, p. 13), 'Gent laat groot kanon niet gaan' (*Het Volk*, 24 juni 2000, p. 15), 'Oudenaarde en Gent leveren slag om Dulle Griet' (*Het Laatste Nieuws*, 24 juni 2000, p. 23), 'Groot Kanon is en blijft van Gent' (*Het Volk*, 26 september, p. 17), 'Gent laat zich niet ontwapenen' (*Het Laatste Nieuws*, 26 september 2000, p. 19), en als uitsmijter 'Oudenaarde wil Gent aanvallen' (*De Gentenaar*, 27 september 2000, p. 14).

³ P. Van de Woestijne, 'De geboorte van keizer Karel in Eeklo. De overleving van een legende', in: *Heemkundige bijdragen uit het Meetjesland*, 14e jaargang (2000), pp. 100-105.

GEBOORTEPLAATS KEIZER KAREL

niet op 24 februari 1500 was dat de vorstelijke telg het levenslicht zag, maar vroeger, op 22 februari, of zelfs 20 februari 1500.

Sceptis alom: was dit nu een kwakkel ontsproten aan de fantasie van een nijvere Eeklonaar, of betrof het een geslaagde PR-stunt van een klein provincienest in de schaduw van het grote Gent? Wou de hoofdstad van het Meetjesland ook een keizer-Kareljaar annex activiteiten, subsidies en toeristen? De twijfel sloeg pas echt toe toen de Leuvense hoogleraar Jan Roegiers volmondig beaamde dat de keizer niet op 24 februari, maar minstens drie of vier dagen vroeger werd geboren en op zijn beurt zegde ervan overtuigd te zijn dat de geboorte zeker niet in Gent plaatsvond, maar wel in Eeklo of de onmiddellijke omgeving van Eeklo. "Het spijt me zeer voor Gent, maar de geschiedenis heeft haar rechten", aldus prof. Roegiers in *De Gentenaar* van 21 februari 2000⁴. Ook de voormalige Gentse stadsarchivaris Johan Decavele verklaarde enkele maanden later in *De Gentenaar* erg onder de indruk te zijn van Tondats hypothese en argumentatie, en dat "daar iets eigenaardigs gebeurd is", dat Tondats stelling "op z'n minst plausibel is" en zelfs "dat er geen speld tussen te krijgen is"⁵.

Romano Tondat's ferme bevestiging dat Karel te Eeklo geboren was, bracht het stadje maandenlang in beweging. Menige drankgelegenheid werd in een stemmig 16e-eeuws kleedje gestoken. Op 21 februari 2000 was er de onthulling van een Karel-tje-de-Keizer-beeld op de Grote Markt. In opdracht van de Eeklose toneelvereniging *De KultuurDaad* zette auteur Laurens De Keyzer zette zich aan het schrijven aan een blijspel, ook *Karel-tje de Keizer* geheten (met naast de onvermijdelijke Filips de Schone, Johanna van Castilië en Karel V ook ene Rudimond Kwak in een glansrol). En als klap op de vuurpijl werd op zaterdag 8 juli 2000 in een volgelopen raadszaal van het Eeklose stadhuis, een colloquium georganiseerd waarop niet alleen de voor- en tegenstanders van de Eeklose aanspraken, maar ook de diplomatische twijfelaars hun argumentatie konden toelichten. Het werd een geanimeerde discussie, die besloten werd met de nuchtere opmerking van een toehoorder die vaststelde dat het geen toeval kon zijn dat de keizer geboren werd op Sint-Matthijsavond en dat de burgemeester van Eeklo evenzeer luisterde naar de naam Matthijs; de kleine Karel moest dus wel in Eeklo geboren zijn. Waarop de hele zaal eenstemmig verklaarde daarmee akkoord te gaan en prompt de receptie werd aangevat.

Romano Tondats betoog van naderbij bekeken

Menigeen fronste de wenkbrauwen bij zoveel Eekloos gejuich. Zijn er dan helemaal geen zekerheden meer? Wordt de wereldbevolking dan al 500 jaar lang bij de neus genomen? Want sinds zijn geboorte staat de man in wiens rijk

⁴ *De Gentenaar*, 21 februari 2000, p. 3.

⁵ *De Gentenaar Magazine*, 26 mei 2000, p. 2.

RENÉ VERMEIR

de zon nooit onderging, bekend als Karel van Gent, en hijzelf heeft deze stad steeds beschouwd als zijn geboorteplaats, en 24 februari 1500 als zijn geboortedatum. Op 24 februari 1509 kwam hij bijvoorbeeld, samen met zijn grootvader Maximiliaan van Oostenrijk en begeleid door 10.000 voetknechten en 2.000 ruiters, in Gent zijn verjaardag vieren. Het werd een overdonderend spektakel dat vier dagen lang duurde, compleet met steekspelen en ander vertier⁶. Dat 24 februari voor Karel een hoogst bijzondere dag was, heeft ook zijn aartsrivaal Frans I geweten, toen hij in 1525 op die bewuste dag te Pavia door de keizer verpletterend werd verslagen. En ook de opstandige Gentenaars, die uitgerekend op 24 februari 1540 in het Prinsenhof een streng rekvisitoor over zich heen kregen, weldra gevolgd door een exemplarische bestraffing, wat hen voor eeuwig en een dag de sprekende bijnaam van *stroppendragers* zou opleveren. De keizer was over het gedrag van de Gentenaars niet te spreken, en vond het *te vremer dat zelve ghebuert is inde voorseyde onse stede, annehemeerct dat wy aldaer gheboren zyn, ende te dier causen totte zelve altyts hebben ghedregen zonderlinghe jonste ende gheneghenthey*⁷. Ook paus Clemens VII ondervond dat Karel V gehecht was aan die datum. De Heilige Vader werd vriendelijk verzocht Karel V te Bologna te kronen, op 24 februari 1530. 's Keizers voorkeur om grootse dingen te laten geschieden op zijn verjaardag, was genoegzaam bekend.

Over de officiële versie dus geen twijfel. Maar wat indien, na 500 jaar, dan plots zou komen vast te staan dat, zoals nu met enige stelligheid wordt beweerd, dat Karel niet in Gent werd geboren, maar elders, bijvoorbeeld in Eeklo? Dan staan we voor wat ik zou durven omschrijven als de grootste samenzwering van de 16e eeuw. Want het zou betekenen dat eenieder die op de hoogte was van Karels geboorte te Eeklo - en dat waren er nogal wat, zoals ik verder in de tekst zal illustreren - om een welbepaalde reden de feiten bewust heeft verdraaid, of de mond heeft gehouden. In dit opzicht overstijgt de vraag waar Karel precies geboren is, het folkloristisch karakter dat een dergelijke discussie zou kunnen aannemen. Werd Karel niet in Gent geboren, dan impliceert een immense doofpotoperatie en een herschrijven van de geschiedenis door tijdgenoten die wel degelijk wisten hoe de vork precies in de steel zat.

Historici werken met bronnen, op basis waarvan ze hypothesen formuleren. Maar bronnen moeten kritisch worden benaderd, en de hypothesen moeten worden getoetst. Het opzet van dit korte stukje, bestaat er dan ook precies in de hypothese van Romano Tondat zoals vervat in zijn spraakmakend artikel

⁶ J. Decavele, 'Waarom "moest" Keizer Karel op 24 februari 1500 in Gent geboren zijn?', in: R. Tondat, ed., *Keizer Karel te Eeklo geboren* (Eeklo, 2000), p. 27.

⁷ Karel V aan de schepenen en overdekens van Gent, 13 september 1539; L.P. Gachard, *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint* (Brussel, 1846), pp. 603-604.

GEBOORTEPLAATS KEIZER KAREL

'Keizer Karel Te Eeklo geboren!' aan enige kritiek te onderwerpen⁸. Want zijn argumentatie is, me dunkt, niet echt overtuigend, maar onsamenhangend, en zelfs ronduit fout. Ik zet de zaken op een rijtje.

(1) Het centrale element in Tondats bewijsvoering, zijn twee dateringen in eenzelfde bron, met name een kopie van de Eeklose stadsrekening voor de periode 18 februari 1499-30 maart 1500 (o.s.), berustend in het bestand *Rekenkamers* van het Brusselse Algemeen Rijksarchief (nr. 34.430). Eerst is er de dag waarop op de Eeklose markt een groots vreugdevuur ter ere van de jonggeborene werd ontstoken. Volgens de rekening heeft dit plaatsgevonden op 22 februari, althans, zo wordt dat éénmaal genoteerd: *den xxij in sporcle xcic ...* ("de 22e dag van februari in het jaar 1499", van de oude Paasstijl naar de huidige Nieuwjaarsstijl omgerekend is dat uiteraard het jaar 1500). De tweede datering die door Romano Tondat als een onomstotelijk bewijs wordt beschouwd, is een geschenk van telkens twee kannen wijn aan Daneel Dierkins en Jan van Damme, omdat beide Eeklose notabelen "op de xxe van de maand waarin onze gravin bevallen was, een mooi vuur hebben ontstoken". Waaruit wordt besloten dat reeds op 20 februari 1500 al wat werd gefeest (als opwarmer voor het grote openbare feest van 22 februari), en dus dat Johanna bevallen is op 20 februari 1500, of zelfs enkele dagen voordien.

Voor het goede begrip van één en ander, is het nuttig te weten hoe stadsrekeningen tot stand kwamen. In de loop van een boekjaar werden allerlei bewijsstukken van inkomsten en uitgaven verzameld, die na verloop van tijd netjes in een algemeen register werden opgetekend. Zodoende kon men inkomsten en uitgaven onderbrengen in de verschillende rubrieken waar ze thuishoorden. De structuur voor een dergelijke stadsrekening lag, voor wat Eeklo betreft, reeds vast sinds het begin van de 15e eeuw⁹. Een uiteindelijk stadsrekening, zoals deze voor Eeklo met als termijn 18 februari 1500-30 maart 1501 (n.s.), is dus het resultaat van het achteraf inschrijven van talrijke kleine bewijsstukken van inkomsten en uitgaven in één alomvattend register. Zoals dat overigens een gangbare praktijk was en is in elke boekhouding die naam waardig. Dit brengt ons meteen tot de vaststelling dat het opstellen van het netexemplaar van een stadsrekening, een zaak van kopiëren, van overschrijven was. Met alle risico's op kleine en minder kleine fouten vanden. Geen enkele kopiïst werkt feilloos¹⁰. Komt daarbij nog dat het door Romano Tondat geconsulteerde exemplaar - en er was geen andere mogelijkheid, aangezien het origineel van deze Eeklose stadsrekening verloren is gegaan - een kopie is van de uiteindelijke stadsrekening, een kopie bestemd

⁸ R. Tondat 'Keizer Karel te Eeklo geboren!', in: R. Tondat, ed., *Keizer Karel te Eeklo geboren* (Eeklo, 2000), pp. 5-19.

⁹ P. Stabel, *Deinze, Eeklo en Kaprijke: kleine stadjes in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen (kleinschaligheid en stedelijk leven)*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1985), p. 54.

¹⁰ W. Prevenier, *Uit goede bron. Introductie tot de historische kritiek* (Leuven-Apeldoorn, 1995), p. 82.

voor de Rekenkamer van Vlaanderen te Rijsel. Dus: de stadsrekeningen die door Romano Tondat werden geconsulteerd, zijn in wezen een kopie van een kopie. En eenieder die wat met paleografie vertrouwd is, weet dat het wel vaker voorkwam dat bepaalde cijfers verkeerd werden gelezen en/of gekopieerd. De weg van *xxiv* of *xxvi in sporcle* naar *xxii in sporcle*, is heel kort; v verwarren met *i* is een doordeweekse kopiistenfout. Dat Romano Tondat zijn bron goed heeft gelezen, staat buiten kijf. Er staat wel degelijk *xxii in sporcle*. Maar het betreft een kopie van een kopie, met alle onzorgvuldigheden die dat met zich kan meebrengen.

Uit de tweede gedateerde uitgave die wordt aangehaald, valt eigenlijk weinig af te leiden. Twee Eeklonars hebben op 20 februari 1500 wijn cadeau gekregen "omdat ze zo schoon vierden". Het woord "vierden" kan in deze context inderdaad perfect worden geïnterpreteerd als "het maken van een vuur", maar moet dat daarom gezien worden in het kader van de vermeende geboorte van Karel te Eeklo? Overigens, dit zou betekenen dat op 20 februari een - gezien de waarde van het geschenk (2 ponden parisis 8 schellingen) - relatief klein vreugdevuur werd ontstoken, waarna een dag (21 februari) helemaal niets gebeurde, want pas op 22 februari zou er dan een groots volksfeest hebben plaatsgevonden. Dat is toch wel een vreemde gang van zaken. Misschien hebben Daneel Dierkins en Jan van Damme wel om een heel andere reden een feestvuurtje ontstoken. In alle geval: 20 februari is, zelfs al zou Karel in Eeklo zijn geboren, een problematische datum.

(2) Romano Tondat poneert met grote zekerheid dat Filips de Schone en Johanna van Castilië in de loop van 1500 beiden in Eeklo zijn geweest, net als in 1501. Voor 1501 beschikt hij over precies gedateerde bronnen: Filips, Johanna, Eleonora en Karel verbleven op 3 en 4 maart 1501 te Eeklo, zoals blijkt uit de gedateerde rekeningen van de presentwijnen. Dit wordt ook door andere bronnen bevestigd, met name de hofrekeningen van Johanna¹¹ en het *itinerarium* van Karel¹². Dat de landsheer en zijn verwanten op gezette tijdstippen in Eeklo passeerden of er overnachtten, hoeft niet te verwonderen. Het ambulante karakter van het Bourgondisch-Habsburgse hof is genoegzaam bekend, de onderdanen stonden erop dat ze door hun vorsten regelmatig met een bezoek werden vereerd. Ze pendelden constant tussen de voornaamste steden in de Nederlanden, en aangezien Eeklo lag en ligt tussen Gent en Brugge, de twee voornaamste steden van het graafschap Vlaanderen, kwamen ze er wel vaker langs. En bleven ze er ook soms overnachten, net zoals ze dat ook op andere plaatsen deden. Een blik op de *itineraria* van de vorsten is in dit opzicht zeer instructief. Maar ik vind geen bewijzen voor een overnachting van Filips en Johanna te Eeklo rond 20 februari 1500. Er is inderdaad een

¹¹ L. Reynebeau, *Het hof van een vorstin. Johanna van Castilië in de Nederlanden (1496-1506)*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG, 1998), p. 242.

¹² V. de Cadenas y Vicent, *Diario del emperador Carlos V* (Madrid, 1992), p. 53.

GEBORTEPLAATS KEIZER KAREL

ongedateerde rekening voor een aantal Eeklose wachters, die ervoor moesten zorgen dat de nachtrust van Filips en Johanna niet werd verstoord. Maar daaruit vlug besluiten dat het gaat over een overnachting van het vorstenpaar rond 20 februari 1500, is al te gemakkelijk. Vergeten we niet dat de geconsulteerde stadsrekening handelt over de periode 18 februari 1500-30 maart 1501. Waarom zou dit dan niet slaan op de overnachting van Filips en Johanna van begin maart 1501, toen ze, blijkens ook andere bronnen, wel degelijk een nacht in Eeklo hebben doorgebracht?

(3) Ik lees in Romano Tondats bijdrage dat het Eeklose geboortefeest een waarlijk indrukwekkende aangelegenheid was. Op de markt zag men "het grootste vreugdevuur dat Eeklo ooit heeft ontstoken". En Romano Tondat somt een hele reeks uitgaven op die betrekking hadden op het feest. In de eerste versie van zijn artikel kwam hij daarbij aan een totaalbedrag van 116 ponden (lb.) parisis (par.). Toevallig of niet: net één pond meer dan wat ze volgens Tondats berekeningen in Brugge hadden gependeed aan de viering ter ere van de jonggeborene. Waaruit hij concludeert dat Eeklo dus toch wel een héél goede reden moet gehad hebben om een dermate groot bedrag te besteden aan dit geboortefeest. En die goede reden kon uiteraard enkel zijn dat Karel te Eeklo op de wereld was gekomen. Waar Romano die 116 pond vandaan haalde, was me absoluut niet duidelijk, en na enige discussie tussen ons beide paste hij zijn resultaten aan en kwam hij exact uit op "47,14 pond parisis". Minder dan de helft van het oorspronkelijk bedrag, al was dit niet van aard om zijn eindconclusie bij te stellen: het bleef een overdonderend feest en Karel was en bleef geboren "in het stedeken te lande dat Eeklo toen was". Overigens begrijp ik evenmin waar Romano die "47,14 pond parisis" vandaan haalt: op basis van de door hem gepresenteerde gegevens, kom ik aan 35 lb. par. 4 schellingen (sch.), of als men er de wijn voor de hogervermelde Daneel Dierkins en Jan van Damme aan toevoegt, aan 37 lb. par. 12 sch. Dat is een eenvoudige rekensom, waarbij men er moet van uitgaan dat 1 pond (lb.) parisis (par.) gelijkstaat aan 20 schellingen (sch.) parisis, of 240 penningen of denieren (d.) parisis. De totale kost van het feest bedroeg in realiteit ongeveer een derde van wat Romano Tondat aanvankelijk meende. En de helft van dit bedrag diende om een copieuze feestmaaltijd voor de stedelijke notabelen te bekostigen, prijs 18 lb. par. De andere helft was dan voor het vreugdevuur, klokkenluiders en muzikanten - het feest voor de gewone man - én voor het uitstrooien van geld. Dat laatste kostte, blijkens de rekeningen, 3 lb. par., wat gelijkstaat aan ca. 10 daglonen van een ongeschoold arbeider uit die tijd¹³. Een relatief bescheiden bedrag; het banket waarop de Eeklose notabelen zichzelf hebben getrakteerd, kostte het zsvoud. Overigens was het rondstrooien

¹³ Het zomerdagloon van een ongeschoold arbeider bedroeg rond 1500 2 à 3 stuivers, wat omgerekend neerkomt op 4 à 6 schellingen parisis. E. Scholliers en C. Vandenbroeke, *Structuren en conjuncturen in de Zuidelijke Nederlanden, 1480-1800*, in: [Nieuwe] *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, V (Haarlem, 1980), p. 284.

van kleingeld absoluut geen "zeer uitzonderlijke gebeurtenis", zoals Romano Tondat wil doen geloven. Het was een gangbare praktijk bij vieringen als deze¹⁴. Was dit alles dan het grootse feest dat Eeklo heeft georganiseerd omwille van het feit dat de erfopvolger van de dynastie op het grondgebied van de stad was geboren? Nee. Het was een officieel feest ter gelegenheid van Karels geboorte, zoals dat ook het geval was in alle andere grote en kleine steden van de Bourgondische Nederlanden. Niets minder, maar ook niets meer.

(4) Karel werd te Eeklo geboren, maar het Meetjeslandse stadje liet de eer aan Gent, luidt Tondats stelling. En daar hing een prijskaartje aan vast. In ruil voor het verhullen van de werkelijke toedracht, zou Eeklo zwiiggeld hebben toegestopt gekregen, en wel onder de vorm van een belangrijk privilege, meer bepaald het privilege van vrijstelling van confiscatie. Dat er in de betrokken periode door de Eeklose magistraat met de centrale regering werd onderhandeld m.b.t. het privilege van vrijstelling van confiscatie, staat vast, gezien de bronnen die Tondat citeert. Maar het kan onmogelijk gaan over de *toekening* van dit privilege, aangezien het Brugse Vrije - waartoe Eeklo behoorde - dit privilege ten laatste reeds in 1410 had verkregen, weliswaar tegen een fikse betaling aan de landsheer, en met uitzondering van gevallen van majesteitschennis¹⁵. Niets uitzonderlijks. Gent had een dergelijk privilege al afgedwongen in 1191, Brugge verkreeg het in 1304, Ieper in 1414¹⁶. Aalst kreeg hetzelfde privilege toegekend in 1414¹⁷. Waarover werd dan met de centrale regering gesproken? Wellicht over toepassingsmodaliteiten van het bewuste privilege, want er was altijd wel een punt van discussie, zoals ook blijkt uit de bepalingen ter zake van Karel V uit 1533¹⁸. Maar van een *toekening* is geen sprake.

(5) Tenslotte nog afsluitende bedenking, van linguïstische aard, bij de argumentatie van Romano Tondat. Hij citeert uit de Eeklose stadsrekening van 18 februari 1500-30 maart 1501 (n.s.): *Item Vinc(ent) Zoetaert f(i)liu)s Vincents de welke binnen des(e) stede de tydinghe brochte dat onse gheduchte vrouwe en(de) prinsesse gheleghen was van eenen zone*. Zoetaert kreeg voor zijn boodschap wijn ter waarde van 12 sch. par. Mij lijkt het nogal evi-

¹⁴ H. Soly, 'Plechtige intochten in de steden van de Zuidelijke Nederlanden tijdens de overgang van Middeleeuwen naar Nieuwe Tijd: communicatie, propaganda, spektakel', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 97 (1984), p. 354.

¹⁵ *Lettres de confirmation de la franchise de confiscation au Franc, hors le cas d'émeute*, 27 september 1410; L. Gilliodts-Van Severen, *Coutume du Franc de Bruges*, II (Brussel, 1879), pp. 162-168.

¹⁶ R.C. Van Caenegem, *Geschiedenis van het strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw* (Brussel, 1954), pp. 206-209.

¹⁷ Th. de Limburg-Stirum, *Coutumes des deux villes et pays d'Alost (Alost et Grammont)* (Brussel, 1878), pp. 217-221.

¹⁸ *Lettres de l'empereur contenant l'ampliation du privilège de confiscation et autres*, 20 november 1533; L. Gilliodts-Van Severen, *Coutume*, pp. 568-571.

GEBOORTEPLAATS KEIZER KAREL

dent dat als iemand een bericht de stad binnenbrengt, hij van buiten de stad moet komen. Karel kan dan ook onmogelijk in Eeklo geboren zijn.

Het zal de aandachtige lezer niet ontgaan zijn: ik heb de grootste reserves bij Romano Tondats bewijsvoering. Op de keper beschouwd, steunt hij zich op één element, en dat is een datering in de Eeklose stadsrekening. En deze bron is een kopie van een kopie. Voor het overige schotelt hij ons allerlei veronderstellingen voor - in zijn tekst wemelt het van uitdrukkingen als "vermoedelijk", "wellich", "het is mogelijk dat", "mogelijks", "waarschijnlijk" ... - of ronduit foute berekeningen. M.i. doorstaat zijn betoog een grondige kritiek op generlei wijze.

Laten we gewoon ook eens het gezonde boerenverstand spreken. Stel: aarts-hertog Karel werd geboren te Eeklo op 20 februari, en op 22 februari werd op de Eeklose markt een groots vreugdevuur ontstoken. We mogen er dan toch van uitgaan dat zowat de hele bevolking van het Meetjeslandse stadje - toen ca. 2.500 zielen¹⁹ - uiteraard zal gemerkt hebben dat het feest was, en zal geweten hebben dat dit plaats vond omwille van de heuglijke geboorte, op Eekloos grondgebied, van de erfopvolger? Heel Eeklo wist het dus, maar iedereen heeft er nadien met geen woord meer over gerept. Want, aldus Romano Tondat, strikte geheimhouding verplicht! En als Johanna rond 20 februari 1500 in Eeklo zou hebben verbleven, betekent dit dat ze kort voordien Gent zou hebben verlaten. Want het is onbetwistbaar zo, en verder in de tekst zal dat aan de hand van bronnen worden geïllustreerd, dat Johanna begin februari 1500 nog in Gent verbleef. Nu was de persoonlijke hofhouding van Johanna van Castilië bepaald niet beperkt. Een overzicht uit 1497 geeft in totaal 89 personen²⁰, die weliswaar niet allemaal de vorstin volgden op haar verplaatsingen, maar de rondreizende Johanna ging toch steeds vergezeld van enkele tientallen hovelingen, aangevuld met soldaten die waakten over haar veiligheid. Een dergelijke stoet kon onmogelijk ongezien Gent verlaten hebben. Hetzelfde geldt voor de terugkeer naar Gent, die volgens Romano Tondat zou hebben plaatsgevonden op 23 februari; Johanna en haar gevolg kunnen onmogelijk, zoals hij beweert, *in alle discretie* naar Gent zijn teruggekeerd en de stad zijn binnengetreten. We zetten ze even op een rijtje: ca. 2.500 Eeklonars, Gentse stadswachten bij haar vertrek, Gentse stadswachten bij haar terugkeer, de hofhouding van Johanna zelf, de medewerkers van Filips de Schone, het personeel in het Gentse Prinsenhof, eventuele getuigen op de heen- en terugweg Gent-Eeklo ..., allemaal hebben ze de kiezen op elkaar gehouden en het geheim niet onthuld! De dagen en weken na de geboorte niet, en ook vele jaren nadien niet. Nooit. Een 16e-eeuws complot waarin pakweg 3.000 tijdgenoten betrokken waren. De onopgehelderde

¹⁹ P. Stabel telt voor Eeklo in 1469 iets meer dan 2.000 inwoners (*op. cit.*, p. 7).

²⁰ L. Reynebeau, *op. cit.*, p. 129.

RENÉ VERMEIR

omstandigheden van de moord op J.F. Kennedy zijn klein bier in vergelijking met deze immense *cover-up*. Het mysterie van de verdwijning van de Rechtvaardige Rechters verzinkt erbij in het niets.

Ten slotte. Eind 1499-begin 1500 was Johanna in verwachting van haar tweede kind. Misschien wel een jongetje. Deze eerstgeboren zoon zou, als hij de eerste moeilijke dagen en weken na de geboorte zou overleven, gewis de erfgenaam worden van de Bourgondische Nederlanden. Misschien zou hij, net als zijn grootvader Maximiliaan, ook keizer worden van het Heilig Roomse Rijk. En op het Iberische Schiereiland tekende zich eveneens een opvolgings-scenario af. Johanna's enige broer Jan, erfgenaam van de koninkrijken Castilië en Aragon, was op 4 oktober 1497 overleden. Diens weduwe Margaretha was zwanger, maar het kind werd dood geboren. Daarmee was de mannelijke opvolgingslijn van de Trastámaras definitief uitgedoofd. De volgende in de rij voor de troon was Johanna's oudste zus Isabella, die gehuwd was met de Portugese koning Manuel. Maar ook zij stierf voortijdig, in het kraambed, op 24 augustus 1498. Haar pasgeboren zootje Miguel werd daardoor de erfopvolger voor de koninkrijken Castilië en Aragon. Of met andere woorden: er was nog één wachtende voor Johanna van Castilië. Mocht de kleine Miguel komen te overlijden, dan was Johanna van Castilië de erfopvolgster in Castilië en Aragon. En haar eerstgeboren zoon zou bijgevolg op zijn beurt de opvolger zijn. Mocht het tweede kind van Johanna en Filips een zoon zijn, was hij bijgevolg zeker de toekomstige landsheer in de Nederlanden, er bestond een goede kans dat hij het ook tot keizer van het Heilig Roomse Rijk zou schoppen, en het was bovendien hoegenaamd niet onmogelijk dat hij op een dag tevens koning van Castilië en van Aragon zou worden. Zoals overigens ook daadwerkelijk zou geschieden. Het ligt dus toch wel voor de hand dat Johanna's tweede bevalling in de best mogelijke omstandigheden zou moeten verlopen. Dat is ten andere ook de reden waarom ze zich reeds eind oktober 1499 op de bevalling begon voor te bereiden, door zich terug te trekken in een comfortabele vorstelijke residentie, in casu het Gentse Prinsenhof. Het is volstrekt ondenkbaar dat enkele dagen voor de geboorte - die medio februari 1500 elke dag werd verwacht, zoals blijkt uit de schikkingen getroffen door de Gentse stadsmagistraat - het leven van zowel de hoogzwangere Johanna als van de nog ongeborn spruit op het spel zou worden gezet. Want zoals Romano Tondat zeer terecht aanstipt, de verbindingen tussen Gent en Eeklo waren behoorlijk slecht. Het waren aardewegen, die tijdens deze periode van het jaar - de winterse februarimaand - moeilijk begaanbaar en berijdbaar waren. Een hobbelige en glibberige reis Gent-Eeklo heen en terug was echt wel het laatste waar het aartshertogelijk paar en zijn entourage aan dachten.

Waar is Karel dan geboren? In het Prinsenhof te Gent. Het is inderdaad zo dat de hofrekeningen, de zgn. *écroux*, voor de betrokken weken ontbreken. Maar er zijn voldoende bronnen die aantonen dat Johanna de weken en dagen voorafgaand aan en volgend op Karels geboorte te Gent verbleef. O.m. de Gentse stadsrekeningen zijn daaromtrent bijzonder duidelijk. Enkele uitgaven vervat

GEBOORTEPLAATS KEIZER KAREL

in de rekening van het schepenjaar 16 augustus 1499-15 augustus 1500 kunnen dit illustreren²¹. Op f. 46 lezen we dat *mynder gheduchter vrouwe ... binnen deser stede quam den 21en in octobre* [1499], een dag later gevolgd door haar echtgenoot Filips (f. 29v.). Op f. 77v. staat genoteerd dat aan Gillis vanden Bossche (gezel van de kleine neringen) en aan Hendrik vanden Zompele (gezel van de weverij), die *by laste vander wet* en elk bijgestaan door acht companen, in november-december 1499 de wacht hadden opgetrokken voor het Prinsenhof *ter bewaernesse van onser harder gheduchter vrouwe ende princesse*, in totaal 35 schellingen (sch.) 5 denieren (d.) groot (gr.) werd uitbetaald, te rekenen aan 5 d. gr. per wachter per nacht. Op *den 13 avont* (5 januari 1500) was het aartshertogelijk koppel zeker in Gent, want toen kregen ze van de stad wijn aangeboden (f. 32). Een kleine maand later komt het einde van de zwangerschap in zicht en wordt alles in gereedheid gebracht voor de feestelijkheden, want op 8 februari 1500 krijgt Jan de Vos van de stadsmagistraat opdracht alle nodige schikkingen te treffen voor de *processie generale ende vieringhen diemen doen zoude ten ghelighene van mynder gheduchter vrouwen ende princesse* (f. 79v.). Op Sint-Pietersdag 1500 (22 februari) wordt de geboorte elk ogenblik verwacht, want stedelijk boodschapper Jacob vande Weghe diende toen de *processie generale* aan te kondigen (f. 79v.). En dan zijn er de uitgaven op 23 februari, eveneens om het nieuws van de nakende geboorte kenbaar te maken: *sergeant* Jan de Brune werd die dag, *23a februarii*, naar de abt van de Drongense abdij gezonden (f. 51), terwijl stadsbode Colin Ghevaert op hetzelfde ogenblik vertrok met *brieven an diversche prelaten, edele ende ghegoedde van deser stede ende casselrye*; hij vertrok de *23en in sporcle* [februari] en kwam *den 2en in maerte* terug (f. 52v.). Tenslotte krijgen de twee (niet nader genoemde) personen die de *scepenen brochten de eerste blyde nieumare ende tidinghe vander gheboorte van onsen jonghen prince binnen deser stede gheboren up sente Matthys avont* een flinke beloning (2 lb. 9 sch. 2 d. gr.) toegestopt (f. 30v.). Sint-Matthijsavond was de avond vóór het feest van Sint-Matthijs, dat werd gevierd op 24 februari. In de Archives Départementales du Nord te Rijsel (série B nrs. 2169 en 2173) trof H. Notteboom gegevens aan in verband met de geboorte zelf: op 7 februari 1500 zond aartshertog Filips boodschapper George de Dale naar de Henegouwse abdij van Anchin met het dringende verzoek de *anneau servant a l'alegement des femmes qui travaillent d'enfant* ter beschikking te stellen. Het instrument, *servant aux femmes enschainées pour la délivrance des enfants*, werd door twee religieuzen naar Gent overgebracht; ze verbleven er veertien dagen, tot na de bevalling van Johanna. Met het oog op de geboorte had Filips in december 1499 en januari 1500 tapijten, meubelen, juwelen en ander materiaal uit Rijsel naar Gent laten transporteren *pour servir tant a la gesine de ma dame l'archiduchesse comme au baptissement de l'enfant dont ma dame estoit lors enchainée*. De kamer waarin de hoogzwangere Johanna

²¹ Stadsarchief Gent, reeks 400, nr. 34.

verbleef, werd gedecoreerd door Pieter Van Waregem, *tapissier* van de aartshertog²². De bevalling diende te geschieden in medisch optimale omstandigheden, en uiteraard werd ook het comfort van de aartshertogin niet uit het oog verloren.

En na de gelukkige geboorte barstten de feestelijkheden los, vanaf 24 februari. Ze werden bijgewoond door vele honderden, zoniet duizenden mensen. Ook daarover laten de Gentse stadsrekeningen geen twijfel bestaan. Schaliedekker Martin Bekaert kreeg op de 24^{en} in *sporcle* een beloning omdat hij als eerste het heuglijke feit had gevierd op de toren van de Sint-Niklaaskerk (SAG, reeks 400, nr. 34 f. 31v.); erfscheider Ogier Impins ontving 57 lb. gr. voor het optrekken van een gaanderij tussen het Prinsenhof en de Sint-Janskerk waarlangs de doopstoet *ten kerstendomme van onsen jonghen prince hertoghe Karel gheboren binnen deser stede up sente Matthys avont* zou gaan (f. 86). Verhalende bronnen, zoals deze van hofchroniqueur Jean Molinet en van de factor van de rederijderskamer Sinte Barbara, Lieven Bautkens, beschrijven de viering in geuren en kleuren en bevestigen wat blijkt uit de archieven²³.

Op 24 februari of op 24 februari?

Karel V geboren te Eeklo? Laten we over deze fantaisistische hypothese maar voorgoed een kruis maken. Romano Tondat brengt hiervoor niet één hard bewijs of min of meer aanvaardbaar argument aan. Onderzoek in het Gentse stadsarchief en de Rijselse Archives Départementales du Nord toont net het tegenovergestelde aan, en bevestigt wat men al 500 jaar weet: dat aartshertog Karel in Gent geboren werd. Was Romano Tondats moeite dan een maat voor niets? Toch niet. Zijn hardnekkig Meetjeslands pleidooi heeft andere vorsers ertoe aangezet één en ander in detail te gaan bekijken, en dat heeft ertoe geleid dat achter de wedstrijd Gent-Eeklo definitief een punt kan worden gezet. Karel werd geboren in een gerieflijk vertrek van het Prinsenhof. Dat staat vast. Op 24 februari 1500. Of toch niet? Want tot tweemaal toe wordt in de geciteerde Gentse stadsrekening genoteerd (f. 30v. en f. 86) dat *onsen jonghen prince hertoghe Karel gheboren* [werd] *binnen deser stede up sente Matthys avont*. Werd Karel dan geboren op 23 februari 1500 (de avond vóór 24 februari), maar heeft men, zoals dr. J. Decavele dat suggereert, de waarheid een

²² H. Notteboom, 'Keizer Karel en zijn geboorte', in: *Heemkundige bijdragen uit het Meetjesland*, 14e jaargang (2000), pp. 108-109.

²³ G. Doutrepoint en O. Jodogne, eds., *Chroniques de Jean Molinet*, II (Brussel, 1935), pp. 468-471. Lieven Bautkens beschrijving van de feestelijkheden werden gepubliceerd in M. Van Værnewyck, *Die warachtighe gheschiedenisse van allen gheloofweerdighe saken vanden alder onverwinnelijcsten ende alder moghensten keyser van Roomen, Carolus de vijfste van dien name, coninck van Spaengnen, etc.* (Gent, 1564), f. 5-7v.

GEBORTEPLAATS KEIZER KAREL

beetje geweld aangedaan zodanig dat Karel officieel geboren werd op een heel bijzondere dag, namelijk een schrikkel-dag (cf. infra)? Was er een "echte" - vóór 24 februari en wie weet wel te Eeklo - en een "officiële" geboorte, en "werden de nuances in de feitelijkheid van waar en wanneer de prins in werkelijkheid geboren was, door de raadgevers van Filips de Schone als onbelangrijke details weggewuifd ten voordele van een hoger doel" zodanig dat de vorstelijke telg het licht zag op een "waarlijk glorieuze datum"²⁴?

Dr. Decavele heeft in zijn hoger geciteerde publicatie aangestipt dat het jaar 1500 een schrikkeljaar was, en dat 24 februari hierdoor een opmerkelijke dag was, want de 24e februari werd, nog steeds volgens J. Decavele, beschouwd als de extra-dag, en niet de laatste van die maand, de 29e februari. Dat 24 februari een sleutelmoment is, daarover ben ik het met dr. Decavele helemaal eens. Maar voor het overige liggen de zaken gecompliceerder. Want daar waar in de huidige tijdrekening, de schrikkel-dag wordt toegevoegd op het einde van de maand februari, en de dag met als datum "29 februari" dus de schrikkel-dag is, was dat tot de invoering van de Gregoriaanse Kalenderhervorming in 1582 anders: de schrikkel-dag werd toen ingevoegd na 23 en vóór 24 februari, maar kreeg geen eigen rangnummer. De schrikkel-dag was eigenlijk een *nummerloze* dag. Tot 1582 werd 22 februari in een schrikkeljaar gevolgd door 23 februari, en die werd op zijn beurt gevolgd door 24 februari, en 24 februari werd gevolgd door ... 24 februari, met daarna 25 februari. De datum "29 februari" bestond niet vóór de Gregoriaanse Kalenderhervorming, maar er was wel tweemaal, en achtereenvolgens, een 24 februari, wat maakt dat februari in een schrikkeljaar de facto uiteraard 29 dagen telde. Toch werden beide dagen van elkaar onderscheiden. Want 24 februari stond algemeen bekend als de *sextus Kalendas Martii* ("de zesde dag vóór de eerste dag van maart"), terwijl de in een schrikkeljaar ingelaste *nummerloze* dag werd aangeduid met de omschrijving *bis sextus Kalendas Martii*. Tot 1582 was de eerste 24e februari de *bis sextus*, en de tweede de *sextus*. Dat is de reden waarom een schrikkeljaar vandaag nog in het Frans als *une année bissextile* wordt aangeduid.

Wat dan met de geboorte van Karel op *sente Matthys avont*? In een schrikkeljaar werd het feest van Sint-Matthijs, net als altijd, gevierd op de *sextus Kalendas Martii*, de zesde dag vóór de eerste dag van maart²⁵. Sint-Matthijsavond viel hierdoor op de *bis sextus*, de eerste van de twee "24e februari's". Het bijzondere van deze datering is overigens niet aan de aandacht van de tijdgenoot ontsnapt: Jean Molinet noteerde in zijn *Chroniques* dat de geboorte van Karel geschiedde *par ung lundi, que bixeste eschey, le xxxiiii jour de febvrier ...*, en wel *à l'heure de xve heure en la lvie minute*, om

²⁴ J. Decavele, 'Waarom "moest" Keizer Karel ...', pp. 32; zie ook Notteboom (H.), 'Keizer Karel en zijn geboorte', pp. 109-110.

²⁵ Eg.I. Strubbe en L. Voet, *De chronologie van de Middeleeuwen en de Moderne Tijden in de Nederlanden* (Antwerpen-Amsterdam, 1960), p. 32, 37 en 45.

RENÉ VERMEIR

15u.56, aldus een wel heel precieze Molinet²⁶. En ene Egidius Delphus toonde in zijn gelegenheidsgedicht *De anno, die et hora nativitatis Caroli imperatoris* eveneens aan dat hij er zich perfect van bewust was dat het *tuncque bissextus erat*²⁷. Er is dan ook niets bevreemdends aan de *eerste blyde nieuware ende tidinghe vander gheboorte van onsen jonghen prince binnen deser stede gheboren up sente Matthys avont* in de Gentse stadsrekeningen. Integendeel, dat was heel accuraat: Karel werd geboren op de *bis sextus* 24 februari, en de feestelijkheden in de stad gingen van start op de *sextus*, 24 februari. Het is ten andere opvallend, en naar alle waarschijnlijk was dat om een eventuele verwarring bij voorbaat uit de wereld te helpen, dat men de geboortedag aanduidde met *sente Matthys avont*, terwijl de dag voordien in de bronnen de *23en in sporcle* is, en de dag nadien, wanneer schaliedekker Martin Bekaert de Sint-Niklaastoren beklimt, de datering *24en in sporcle* krijgt. Karel werd geboren op de *bis sextus*, de dag die niet op de kalender voorkwam.

²⁶ G. Doutrepont (G.) en O. Jodogne, eds., *Chroniques*, p. 468. Dat de *bis sextus* toen inderdaad viel op een maandag, wordt ook geconfirmeerd door H. Grotenfend, *Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit* (Hannover, 1960), p. 200.

²⁷ A.G.B. Schayes, *Dagboek der Gentsche Collatie (1446-1515)*, (Gent-Rotterdam, 1842), p. 506.